

OBRAZOVANJEM DO JEDNAKOSTI MUŠKARACA I ŽENA – DISKURS FRANÇOISA POULLAINA DE LA BARREA

Sofija Vrcelj*, Kornelija Mrnjaus**

Primljen: 27. 3. 2025.
Prihvaćen: 26. 6. 2025.

*U ovom se radu analiziraju feminističke ideje François Poullaina de la Barrea, jednog od prvih muškaraca-filozofa koji se sustavno bavio pitanjem jednakosti spolova. Polazeći od kartezijanske filozofije, Poullain je nastojao osporiti dominantne mizogine predrasude 17. stoljeća, argumentirajući intelektualnu i društvenu jednakost žena i muškaraca. U svojim djelima *De l'égalité des deux sexes*, *De l'éducation des dames* i *De l'excellence des hommes. Contre l'égalité des sexes*, kritički je preispitao predrasude koje žene stavljaju u podređeni položaj. Njegov rad, iako nedovoljno prepoznat u povijesti feminizma, anticipira kasnije prosvjetiteljske i liberalne feminističke teorije, naglašavajući da je nejednakost žena rezultat društvenih konstrukcija, a ne prirodnih ograničenja. Kroz dijaloški oblik i epistemološki radikalizam, Poullain je zagovarao reformu obrazovanja i društvenih institucija kako bi se ženama omogućila istinska sloboda mišljenja i djelovanja.*

Ključne riječi: François Poullain de la Barre; feminizam; jednakost spolova; kartezijanizam; obrazovanje žena

1. Uvod

Pitanje nejednakosti spolova jedno je od onih s kojima se znanost kontinuirano ili periodično suočava još od prvih naznaka znanstvene

* Sofija Vrcelj, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka, Hrvatska; svrcelj@ffri.uniri.hr; <https://orcid.org/0000-0001-9531-329>

** Kornelija Mrnjaus, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka, Hrvatska; kornelija.mrnjaus@uniri.hr; <https://orcid.org/0000-0003-4273-0442>

misli. Razlog tomu leži u činjenici da ideja jednakosti ne nastaje u vakuumu, već u sebi obično sadrži različite oblike kritike praksi i prevladavajućih predodžbi o superiornosti nekih ljudi nad drugima, prema različitim kriterijima društveno-kulturne i političke stvarnosti. U tom je smislu svaki diskurs jednakosti nacijepljen na prethodno artikulirani diskurs nejednakosti (Stuurman, 2004), odnosno na dominaciju muškarača koja obilježava gotovo cijelu povijest čovječanstva.

Dominantne *muške prakse* koje (re)proizvode rodnu nejednakost snažno su ukorijenjene u društvenim, ekonomskim i kulturnim odnosima, a otpor prema takvim praksama javljao se u različitim povijesnim razdobljima, s različitim pristupima i rezultatima. Jedan od tih pristupa jesu rane feminističke ideje sadržane u djelima Christine de Pizan (1364.–1431.), Isotte Nogarole (1418.–1466.), Ippolite Marie Sforze (1446.–1488.), Cassandre Fedele (1465.–1558.), Laure Cerete (1469.–1499.), Alessandre Scala (1475.–1506.), Moderate Fonte (1555.–1592.), Lucrezije Marinelle (1571.–1653.) i Arcangele Tarabotti (1604.–1652.) (Green i Hagengruber, 2015). Iako se njihovi narativi razlikuju, ta se raznolikost dijelom može objasniti društvenim kontekstom i pripadnošću različitim sustavima referencija, pojmovnim i terminološkim konstrukcijama te paradigmatiskim modelima, što upućuje na to da pitanje jednakosti spolova nije ni statično ni unificirano.

Nadalje, to također pokazuje da jednakost žena nije samo pitanje kojim se bave žene. U prilog tomu govore i radovi nekolicine muškaraca, među kojima se posebno ističe François Poullain de la Barre (1647.–1723.), koji je pokazao snažan interes za ravnopravnost spolova te podizao glas protiv obespravljanja žena. Prihvativši ideološku borbu koju je započela Marie Le Jars de Gournay (1565.–1645.) u svojim djelima *L'Égalité des hommes et des femmes* i *Grief des dames*, u kojima brani jednakost spolova i zagovara pristup žena obrazovanju i službama dostupnima isključivo muškarcima, Poullain je nastavio razvijati njezine stavove. I on je tvrdio da su oskudna postignuća žena u umjetnosti i znanosti posljedica iracionalnih predrasuda o njihovoj navodnoj inferiornosti u odnosu na muškarce, kao i sustavnog uskraćivanja obrazovnih mogućnosti temeljenih na tim predrasudama (Insdorf, 1977).

Glasovi protiv obespravljanja žena sve su snažnije odjekivali tijekom 17. stoljeća. Dominantan stav toga razdoblja, izražen kako u društvenim odnosima, tako i u brojnim polemikama, bio je da su žene

intelektualno nesposobne za ozbiljno akademsko bavljenje znanosti, a njihovo se mjesto, pozivajući se na *prirodne i božje zakone*, smještalo u privatnu sferu doma i ognjišta. Publikacije toga vremena, poput *Alphabet de l'imperfection et malice des femmes* Jacquesa Oliviera (1617) i *Le Tableau du mariage représenté au naturel* Paula Cailleta (1635), sadržavale su mizogine sadržaje koji su omalovažavali moralne i intelektualne sposobnosti žena (Reuter i Parsio, 2023). Svaki diskurs o jednakosti koji se pojavio u Francuskoj tijekom 17. stoljeća treba se smatrati simptomatičnim, budući da je društvo toga razdoblja, obilježeno krutom tradicijom i napetostima između modernosti i konzervativizma, bilo opsjednuto kategorijama i hijerarhijama (Farrell, 1988). Suvremenost odnosno diskurs jednakosti je reakcionaran s stalnim pozivanjem na prevladavajući maskulinistički diskurs i izazivanjem patrijarhalnog poretka koji se održava patrijarhalno izmišljenim alatima.

Uključenost rijetkih muškaraca u analizu *ženskog pitanja* s afirmativnim pristupom prema ženama pruža argumente za to da François Poullain de la Barre zaslužuje atribut brata feminizma. Taj brat feminizma odbijao je prihvatiti normalnost *prirodnog* ili *božanskog* uređenja svijeta koje muškarcima dodjeljuje vlast i moć, te se nastojao boriti protiv predrasuda i drugih oblika diskriminacije žena (Stuurman, 2005). Njegova djela predstavljaju gotovo neprepoznato izvorište feminističkog promišljanja i u mnogim su aspektima radikalnija od poznatijih djela istaknutijih feministkinja i feminista. Poullain ni u kojem pogledu nije manje važan od, primjerice, Mary Astell i njezina djela *Reflections upon Marriage* (Džinić, 2021), kao ni od prosvjetiteljskih mislilaca u Francuskoj 18. stoljeća ili liberalnih feministkinja i feminista poput Mary Wollstonecraft, Harriet Taylor i Johna Stuarta Milla u Engleskoj 18. i 19. stoljeća (Seidel, 1974; Reiner, 2025a).

Od ranih 1670-ih nadalje, Poullain se jasno deklarirao ne samo kao ogorčeni protivnik svih antifeminističkih predrasuda, već i kao protivnik umjerenog i frivolnog feminizma, kakav se u 17. stoljeću razvijao u pariškim salonima intelektualne elite, među kojima su se isticale markiza de Rambouillet, Mademoiselle de Scudéry i Madame de Sévigné (Welch i Bosley, 2013). Ti su se saloni zalagali za reforme pod krinkom elitnog prosvjećivanja, ali su istodobno spremno žrtvovali načelo ženske jednakosti kad bi to zahtijevale društvene norme (Schmitter, 2018; Seidel, 1974). Za Poullaina je glavni nedostatak umjerenog feminizma

bilo njegovo odbijanje da načela reforme proširi izvan strogo definiranih aristokratskih krugova pariškog intelektualnog društva. Unatoč tome, ipak je ostao ispod feminističkog radara. U nekim izvorima koji se bave feminizmom navodi se kao žena, a godine njegova rođenja navode se različito. Ti su nesporazumi vjerojatno rezultat oskudnih izvora o ovom pioniru feminizma, ali i prevladavajućeg shvaćanja da se *ženskim pitanjem* bave isključivo žene, osobito u kontekstu razdoblja u kojem je živio.

U djelu François Poullaina de la Barrea prisutno je nešto *sui generis*. Umjesto da se oslanja na katalog ženskih vrlina, navika i obrazovanja, usredotočuje se na dublje ukorijenjene intelektualne, društvene i spolne predrasude. U određenom smislu, njegovo djelo predstavlja ozbiljan analog satiričkim napadima koje su na aristokratske feminističke krugove usmjeravali Boileau i Molière. *Njegova Jednakost (De l'égalité des deux sexes)* jedini je rani moderni tekst koji slijedi logiku ženske intelektualne jednakosti do njezinih praktičnih zaključaka, zamišljajući žene kao profesorice na sveučilištima, službenice u crkvama, sutkinje i magistratice na sudovima te generalice koje zapovijedaju vojskama (La Vopa, 2010).

»Zašto su se u svim vremenima i na svim prostorima žene smatrale nesavršenima i prezira vrijednima, nepodobnima za obrazovanje? Ako su 'oba spola jednaka u tijelu i umu', tada bi im sva vrata trebala biti otvorena: bilo bi lijepo vidjeti ženu kako sjedi na sudu i dijeli pravdu, vodi vojsku, vodi bitku...« (Poullain, 1990, 121, u: Nyland, 2003, 29).

Poullainova Jednakost sažima sve glavne sastavnice moderne misli ranog prosvjetiteljstva. Koncept jednakosti za njega ima univerzalnu vrijednost upravo zato što nije društveno determiniran niti povezan s konkretnim političkim praksama, te je zbog toga primjenjiv na sve društvene i političke sustave (Stuurman, 2000, 2004).

Argumente u obranu sposobnosti žena Poullain nalazi u prihvaćanju Descartesova dualizma (Knežić *et al.*, 2023). U svim njegovim djelima, a posebno u knjizi *De l'égalité des deux sexes. Discours physique et moral, où l'on voit l'importance de se défaire des préjugés* (1673), naglašava se da um nema spol (Nyland, 2003; La Vopa, 2010). Na taj način Poullain eklatantno iskazuje svoja kartezijska uvjerenja te iza ziva kulturnu revoluciju 17. stoljeća, koja ženama dodjeljuje novi status intelektualne ravnopravnosti kroz diskurs *honnête femme* (op. a.:

poštena, moralno ispravna, razumna žena). Usponom kulture u kojoj se odnos između inteligencije i proizvodnje znanja artikulira kroz društvenu interakciju, *honnête femme* biva pozitivno revalorizirana kao ideal kojem se trebaju približiti i muškarci. Poullain u svojim djelima provodi rekonfiguraciju rodni razlika salonske kulture u novom pravcu. Ne samo da izvodi radikalne implikacije iz devalvacije određenih oblika muškog rada, već, izvlačeći diskurs izvan salonskih, dobro čuvanih zidova društvene isključivosti, kombinira ga s kartezijanizmom kako bi projicirao sveobuhvatnu transformaciju društvene organizacije rada (La Vopa, 2010; Amorós *et al.*, 1994).

Nadalje, svojim stavovima uvodi pragmatičnu transformaciju kartezijanskog *cogita, jer oni koji sumnjaju – djeluju, a oni koji djeluju – postoje* (Amorós *et al.*, 1994). Ova pragmatizacija u skladu je s Poullainovom radikalizacijom i primjenom implikacija kartezijanske misli na društvena pitanja: borba protiv predrasuda mora imati duboke reformativne kvalitete, ne samo u znanosti nego i u društvenim običajima (La Vopa, 2010). Ta se reformativna kvaliteta usmjerava na mijenjanje praksi koje žene drže u podređenom položaju, osobito kroz kontrolu njihova pristupa intelektualnom radu (Harth, 1991). Poullain naglašava da muškarci i *učenjaci*, žele li se vratiti u pristojno društvo i ostaviti dobar dojam, moraju pohađati *školu dama* kako bi naučili uljudnosti, umijeću razgovora i svemu što je nužno za uglađene i kultivirane ljude (Okoye i Umeh, 2022; Shapiro, 2021).

Ovaj rad donosi promišljanja François Poullaina de la Barrea o ravnopravnosti spolova i pravima koja bi ženama trebala pripadati, jer je smatrao da su oba spola jednaka (Seidel, 1974). Osporavajući ideju da su žene prirodno manje sposobne za intelektualne aktivnosti, ukazivao je na kulturne faktore koji oblikuju percepciju ženskih sposobnosti, što je u kontekstu (njegova) vremena (bilo) izrazito revolucionarno.

2. Crtice iz života François Poullaina de la Barrea

O životu François Poullaina de la Barrea (u izvorima se njegovo prezime katkad pojavljuje i u obliku s jednim slovom l, Poulain) zna se relativno malo, budući da nije sačuvana nikakva korespondencija niti postoje izvješća njegovih suvremenika o njegovu radu. Ono što danas znamo o ovom misliocu moguće je rekonstruirati iz rijetkih sačuvanih

službenih dokumenata te iz autobiografskih bilješki u njegovim djelima. Prikazi Poullainova života temelje se ponajprije na arhivskom istraživanju Siepa Stuurmana (2004), kao i na sljedećim djelima: *François Poullain de la Barre and the Invention of Modern Equality* (Stuurman, 2004), *Poullain de la Barre: une aventure philosophique* (Madeleine Alcover, 1981) i *Poullain de la Barre: A Seventeenth Century Feminist* (Marie Louise Stock, 1961) (vidi i: Seidel, 1974; Reuter, 2025a, 2025b; Broad, 2017).

Poullain je rođen u Parizu 1647. godine kao treće dijete bogatih roditelja katoličke vjere. Budući da se u to doba crkvena karijera smatrala najuglednijim životnim putem, roditelji su ga 1666. poslali na školovanje na Sorbonnu, gdje je završio studij teologije (Reuter, 2025a). Ipak, nakon završetka studija nije se odlučio za zaređenje. Ta je odluka, iako u početku privremena, bila povezana s njegovim sve većim zanimanjem za kartezijansku filozofiju (Stuurman, 1997). Tijekom studija pohađao je predavanja kartezijanaca koja su se održavala izvan okvira sveučilišne nastave, jer su tada bili uglavnom isključeni iz službenih akademskih institucija u Francuskoj i Poullain se pritom jasno distancirao od skolastičke filozofije. Skolastičari, čijem se nauku Poullain otvoreno protivio, tvrdili su da je inferioran položaj žena u društvu posljedica božanske volje prema kojoj žene trebaju biti podložne svojim muževima. Takvo se tumačenje nastojalo potvrditi autoritetom Svetog pisma i tvrdnjom da su žene po prirodi manje razumne od muškaraca (Nyland, 2003). Poullain se tome usprotivio, tvrdeći da je zakon jačega, kojim se opravdava nejednak položaj žena, proizvoljan, a sama nejednakost neprirodna, jer Bog nije stvorio ljude ni kao tlačitelje ni kao potlačene (Reuter, 2022).

Nakon što se ipak zareديو, Poullain je službovao kao kurat u dvjema župama u Pikardiji – najprije u selu srednje veličine La Flamengrie, a zatim je 1685. premješten u manje selo Versigny, vjerojatno kao posljedica neke disciplinske mjere (Stuurman, 2004; Reuter, 2022). U Pikardiji je svjedočio progonima protestanata, iskustvu koje se često tumači kao ključno za njegovo kasnije obraćenje s katolicizma na kalvinizam. Župu je napustio 1688. godine i, nakon kraćeg boravka u Parizu – gdje se pretpostavlja da je došlo do njegova obraćenja – preselio se u Ženevu, gdje je 1689. stekao status *habitant* (Stuurman, 2004). Kao stanovnik Ženeve, Poullain je nastavio svoju dotadašnju karijeru podu-

čavajući francuski jezik. Godine 1690. oženio se Marie Ravier, s kojom je imao dvoje djece: Jean-Charlotte (1690.–1716.) i Jean-Jacquesa (1696.–1751.), budućeg kalvinističkog svećenika i sljedbenika mnogih očevih teoloških ideja (Stuurman, 2004)

Njegova odluka da započne crkvenu karijeru nakon što je napisao rasprave u kojima oštro kritizira skolastičku filozofiju mogla bi se na prvi pogled činiti proturječnom. Nema sumnje da se Poullain utemeljeno služio kartezijskim argumentima kao osnovom za svoje feminističke tvrdnje te da je bio izrazito kritičan prema skolastici. Zbog djela *De l'excellence des hommes. Contre l'égalité des sexes* pripisuje mu se pokušaj pomirenja njegova feminizma s teološkim stavovima (Reuter, 2022). Iako ta rasprava naizgled djeluje kao obrana muške nadmoći, ironičnost njezina naslova zapravo upućuje na kritiku argumenata protivnika ravnopravnosti spolova.

Poullainovu misao o ravnopravnosti muškaraca i žena snažno je oblikovala filozofija Renéa Descartesa, osobito njegova metoda sumnje i pravilnog rasuđivanja, kojom je nastojao odbaciti sve predrasude – uključujući i one o navodnoj inferiornosti žena (Garber i Roger, 2002). Koristeći kartezijsku metodu sumnje te pozivajući se na razum, Poullain je želio razoriti sve unaprijed usvojene predrasude o ženama, a upravo je njihovu tobožnju inferiornost prepoznao kao najstariju i najtvrdokorniju predrasudu, koja se kasnije proširila i na pitanja rase i društvenog položaja (Seidel, 1974; Whitford, 1991; Stuurman, 2005). Te je ideje artikulirao u trima egalitarističko-feminističkim raspravama: *De l'égalité des deux sexes. Discours physique et moral, où l'on voit l'importance de se défaire des préjugés* (Pariz, 1673); *De l'éducation des dames pour la conduite de l'esprit dans les sciences et dans les mœurs. Entretiens* (Pariz, 1674); i *De l'excellence des hommes. Contre l'égalité des sexes* (Pariz, 1675) (Stuurman, 1997).

Poullain, za razliku od žena koje su bile osuđene na *ignorer, faire le sot et servir* (hrv. biti ignorirane, izigravati budale i služiti) (Farrell, 1988, 73), djelovao je u relativno slobodnoj društvenoj, intelektualnoj i religijskoj klimi svoga vremena. U kartezijsanstvu je pronašao moćno oruđe za borbu protiv tradicije i predrasuda, a pitanje ravnopravnosti spolova poslužilo mu je kao pogodno sredstvo za demonstraciju i afirmaciju racionalističkog pristupa. Poullain postavlja epistemološki izazov tradicionalnim autoritetima u svim područjima ljudske djelatnosti

i pritom formulira prvu probnu koncepciju društvene promjene, dovodeći u pitanje navodnu nepromjenjivost pojma prirode u okviru teorije modernog prirodnog prava (Stuurman, 2004). Poullain de la Barre tako postaje protivnik predrasuda i koncepcije prirodnog zakona, a svoje stavove utemeljuje na egalitarističkom argumentu: sposobnost rasuđivanja zajednička je svim ljudskim bićima po samoj njihovoj prirodi, neovisno o spolu ili rodu. Razlike koje priznaje između žena i muškaraca odnose se isključivo na njihove uloge u procesu rađanja, dok sve druge razlike, osobito one koje se tiču funkcioniranja mozga, u potpunosti odbacuje.

3. Um nema spol

Promatrano iz diskursa sedamnaestog stoljeća, privlačnost Descartesova načina konceptualizacije prirode i uma postaje jasnija. Misao koja se može izvući iz njegovih spisa »omogućila je filozofsku refleksiju o intelektima jednakih mogućnosti i funkcija, a koji ne ovise o spolu« (Heinämaa, 2005, u: Boršić, 2022, 513) te se može promatrati kao apel na promišljanje racionalnih sposobnosti iz perspektive utopijskog, spolno neutralnog diskursa (Garber i Ariew, 2002). Descartesove su se ideje brzo proširile izvan okvira znanstvene zajednice i izvršile formativni utjecaj na društvenu misao svojega vremena. Suvremene muškarce i žene privlačila je njegova filozofija upravo zbog afirmacije racionalnih sposobnosti, koje su doživljavali kao održivu osnovu za stjecanje neovisnosti o raznim autoritetima. Na općenitoj razini, kartezijizam je pružao alate za propitivanje društvenih hijerarhija i za otvaranje mogućnosti društvene pokretljivosti. Kritika običaja i tradicije osobito je ženama ponudila obećavajući koncept¹ s pomoću kojega su mogle nadilaziti rodna ograničenja (Wilkens, 2008; Harth, 1991).

Pojava kartezijske filozofije, s naglaskom na jasnoću i pristupačnost, otvorila je neuobičajenu priliku ženama za uključivanje u in-

¹ Harth kartezijsku filozofiju, kao i salone, ocjenjuje obećavajućim konceptima koji nisu ispunili svoja obećanja. Saloni, često hvaljeni kao feminocentrična mjesta koja osnažuju intelektualne žene, smatra Harth predstavljaju diskurzivnu slijepu ulicu za žene jer su ih zadržavali u podređenoj ulozi i držali podalje od akademija u kojima je novi diskurs nastajao i oblikovao se. Kartezijske žene ne definira kao Descartesove učenice, već kao žene koje su, iako su u većoj ili manjoj mjeri usvojile racionalistički diskurs, nastojale ugraditi subjektivno iskustvo i etička pitanja u vlastitu konstrukciju znanja (Harth, 1992).

telektualne rasprave, osobito u okviru salonske kulture. Saloni, kojima su uglavnom upravljale i koje su posjećivale žene, predstavljali su alternativni intelektualni prostor u kojem su se kartezijanske ideje mogle istraživati izvan krutih struktura muških akademskih institucija. Time je nastala svojevrsna *divlja zona*, nova intelektualna sfera koja, premda izvan formalnog akademskog diskursa, omogućuje kritičko promišljanje i cirkulaciju ideja na inkluzivniji način. Poullain je u toj *divljoj zoni* prepoznao mogućnost oslobađanja žena od tekstova pisaca svoga vremena koji su se deklarirali kao feministi, bilo iz galantnosti, bilo iz ljubavi, ali su zapravo djelovali kao prepreka feminističkom pokretu (Schmitter, 2018).

Descartesovo razmišljanje Poullain je primijenio na status žena, polazeći od njegove doktrine o jednakoj racionalnosti, i zahtijevao jednaka prava za žene. Kristalizacija njegovih ideja o jednakosti prepoznaje se u razotkrivanju principa hijerarhije i proizvoljnosti, koje iznosi u djelu *De l'égalité des deux sexes*. Svoju raspravu Poullain započinje napadom na ono što smatra najraširenijom predrasudom u raspravama o jednakosti, a to je pretpostavka da su žene na društvenoj i intelektualnoj razini inferiorne u odnosu na muškarce:

»Značajno je da ne samo običan puk nego i učenjaci i prosvijećeni pojedinci pridonose iskrivljenom pogledu na ženski potencijal. Kako bismo ispravili predrasudu, trebamo se vratiti natrag do njenog porijekla.« (Poullain, u: Reuter, 2022, 303–304)

Porijeklo iskrivljenog pogleda na inferiornost žena pronalazi u predrasudama, među kojima je najtvrdokornija ona koja žene obespravljuje na temelju njihovih navodno slabijih sposobnosti. Ovu predrasudu opovrgava izvođenjem zaključaka iz kartezijanskih premisa, među kojima je ključna tvrdnja da *l'esprit* (hrv. um) nije spolno određen, pa se *a fortiori* na isti način mogu pobiti i sve druge predrasude.

»Ako ih promatramo u njihovu sadašnjem stanju, primjećujemo da se više razlikuju u svojim društvenim funkcijama i onima koje se odnose na um, nego u tjelesnim sposobnostima. Kada tražimo uzroke tih razlika u svakodnevним raspravama, svi – i učenjaci i neuki, pa čak i same žene – slažu se u mišljenju da žene nemaju udjela u znanostima ni poslovima jer za to nisu sposobne; da nemaju umne sposobnosti muškaraca i da im u svemu trebaju biti inferiorne. Bog je taj koji sjedinjuje um s tijelom žene kao i s tijelom muškarca, i koji ih sjedinjuje pomoću istih zakona. Ovo jedinstvo je uspostavljeno i održavano osjetima, strastima i djelima volje; a budući da um

djeluje na isti način kod oba spola, on je jednako sposoban za iste stvari kod oba spola. Stoga nema razloga uskratiti ženama iste intelektualne i moralne sposobnosti kao muškarcima.« (Poullain, u: Seidel, 1974, 501)

Poullain tvrdi da za šivanje i vezenje goblena nije potrebna manja količina uma nego za učenje fizike (Farrell, 1988). Ovom usporedbom Poullain suptilno ističe predrasude koje imamo o relativnoj vrijednosti različitih aktivnosti. Poput Descartesa, poziva na promjenu kriterija prema kojima vrednujemo djela pojedinaca, jer ljudski um ne poznaje kategorije »više« ili »manje«. Um je suštinski cjelovit, racionalan, aktivan, nedjeljiv i odvojen od tijela. Ova razmatranja čine temelj Poullainova načela da um nema spol te omogućuju razumijevanje još jedne ključne dimenzije razlike između prirode i običaja – priznavanje da spolna podjela društvenih uloga i zanimanja nije prirodna, nego društveno propisana (Schmitter, 2020).

Poullain je bio svjestan ukorijenjenosti predrasuda i teškoće njihova odbacivanja, osobito zato što stanje inferiornosti kao »prirodno« prihvaćaju i same žene, ne propitujući razloge takva stanja. Snagu promjene vidi upravo u obrazovanju i pristupu znanju. Poullain priznaje postojanje tjelesnih razlika među spolovima, ali ih svodi isključivo na razlike u genitalijama, dok su sve ostale razlike, prema njegovu mišljenju, društveno konstruirane. Ni najprecizniji anatomske pregledi, ističe, nisu uspjeli pokazati ikakvu razliku između muškog i ženskog mozga:

»Mozak ovih potonjih potpuno je sličan našemu; one tamo primaju i spajaju osjetilne dojmove na isti način kao i mi, i spremaju ih za maštu i pamćenje na potpuno isti način.« (Poullain, u: Stuurman, 1997, 502)

Poullain ističe da su muškarci i žene u prirodnom stanju bili jednaki, a da se postupna podjela rada razvila kao posljedica sve složenijih društvenih struktura. Mogućnost rađanja pogodovala je ovisnosti žena o muškarcima, nakon čega je uslijedila njihova uzurpacija. Neki su muškarci tvrdili da imaju vlast nad drugim muškarcima kao pobjednici u oružanim sukobima, a svi muškarci, procjenjujući vlastitu borbenu sposobnost i aktivnost, uzimali su to kao dokaz svoje superiornosti u odnosu na žene. Time su uspostavili inferiornost i ovisnost žena kroz zakone i religiju (La Vopa, 2010; Wilkin, 2019).

Svojim je radovima, osobito djelom *De l'égalité des deux sexes*, Poullain zagovarao osporavanje predrasude prema kojoj su ženski urođeni kapaciteti uzrok njihova podređenog društvenog položaja. Inzisti-

rao je na tome da se prizna, barem u kontekstu njegova vremena u kojem su žene imale poteškoća u dosezanju muških postignuća, da je riječ o posljedicama društvene uvjetovanosti. Što se tiče muških stavova o antifeminističkim predrasudama, Poullain naglašava kako su muškarci sposobni za pravednije i manje subjektivne prosudbe. Potrebno ih je, smatra, upozoriti na činjenicu da se pitanje razlika među spolovima, uvijek na štetu žena, dosad razmatralo vrlo površno. Stoga, za nepristranu prosudbu o tome jesu li muškarci prirodno nadmoćni ženama, ključno je promišljati ozbiljno i bez predrasuda, odbacujući sve ono u što se dosad vjerovalo samo na temelju pukih tvrdnji drugih ljudi, bez provjere ili ispitivanja (Clarke, 2013).

Žene ostaju u svijetu neznanja i dobivaju oskudno obrazovanje bremenito predrasudama jer primjeri koje dobivaju, čak i od drugih žena, njihove sposobnosti svode na manire pristojnosti, suzdržanosti, podložnosti i plašljivosti (Reuter, 2022; Amorós *et al.*, 1994). Društvo je glavni krivac za žensku podčinjenost jer

»... učinilo je da se (mlada) boji svega i natjerana je da se osjeća nesigurno kada nije pod okriljem svoje majke ili pod pažnjom guvernante. Boji se biti sama u kući, na ulici, čak i u crkvi ako nije pod pratnjom. (Mladu) ženu se uči da je njena najveća briga njen izgled i svoj um je usmjerila na to. Često je fizički ocjenjivana u odnosu na druge i toliko govori o ljepoti da je to više zaokuplja nego bilo što drugo. Budući da joj se ne nude drugi sadržaji razgovora, ona usmjerava svoje živote na svoje tijelo i kultiviranje svog izgleda, njezina se knjižnica sastoji od malih knjiga pobožnosti, a znanje se svodi na šivanje. Ako se i dogodi da se žena istakne otvorenošću svojeg uma od uobičajenog čitanja određenih knjiga, većina će je optužiti i ismijavati.« (Poullain, u: Clarke, 2013, 221)

Poullain smatra da su žene sposobne za intelektualne napore, uključujući proučavanje metafizike, fizike, psihologije, logike i matematike, priznajući pritom da bi se moglo činiti kako:

»... učenje jezika, [i] morala predstavlja posebne poteškoće za žene, ali tvrdi da je to samo zato što te se discipline čuvaju hermetički zatvorene, posebna provincija stručnjaka; treba ih učiniti opće dostupnima povezujući ih s jednom općom znanostu koja je u osnovi sve znanosti, znanost o nama samima.« (Clark, 2013, 120)

Krenuvši u pobijanje *znanstvenih* prigovora ravnopravnosti spolova, upozorava da ne treba naivno vjerovati svima koji uživaju reputaciju znanstvenika, jer su brojniji od pravih znanstvenika kojima u

znanstvenim argumentima nisu važni brojevi, već jasno i razgovijetno razmišljanje (Reuter, 2022; Reuter, 2025a; Reuter i Parsio, 2023). Argumentacije takvih *znanstvenika*, pjesnika i govornika mogu se brzo odbaciti jer ciljaju na zadovoljstvo i uvjeravanje, a ne na istinu. Njihova istina počiva na uvjerenjima prošlih generacija i *velikih autoriteta* koji su u velikoj većini potvrđivali mušku superiornost. Međutim, autoriteti, komentira Poullain, proizlaze iz autoriteta prošlosti, koje ljudi vole zamisljati u liku *časnog starca* obdarenog velikim iskustvom i mudrošću. Takav način gledanja na prošlost nije ispravan, jer su i ljudi u prošlosti bili podložni pogreškama i nerijetko protivnici žena, istodobno igrajući ulogu i suca i stranke (Reuter, 2022; Reuter, 2025a; Okoye i Umeh, 2022). Time poziva na odbacivanje autoriteta i, kako bi dokazao vlastitu vjerodostojnost, ističe da ne smatra da je Descartes uvijek u pravu (Reuter, 2025a).

»Ali, molim vas, pazite da ovdje ne tvrdim da je Descartes nepogrešiv, da je sve što on predlaže istinito ili bez prigovora, da ga treba slijepo slijediti i da drugi ne mogu otkriti ništa tako dobro kao, pa čak ni bolje od onoga što nam je dao.« (Poullain, u Reuter, 2025a, 14)

Jedini autoritet koji priznaje jest autoritet razuma i zdrave prosudbe.

Poullain iznosi jednu od središnjih tvrdnji koja služi kao temeljni okvir za njegovu analizu spolne nejednakosti: žene nisu prirodno inferiorne u odnosu na muškarce. Ovu tvrdnju temelji na vlastitom načelu da um nema spol, što se pak oslanja na Descartesov argument o razlici između uma i tijela (Farrell, 1988). Inferiornost žena dodatno je učvršćena njihovom vlastitom tolerancijom prema tom stanju, budući da spolna nejednakost počiva na lažnom uvjerenju u sigurnost običaja i navika te na uvjerenju muškaraca u ispravnost vlastitih postupaka prema ženama. Temeljeći svoje prosudbe na uniformnosti i postojanosti, muškarci pretpostavljaju da su uvijek postupali razumno, pošteno, pravedno i dosljedno, pa ne vide razlog za promjene.

Poullain tvrdi da se muška samopreferencija i pretpostavka o isključivom posjedovanju razuma i jednakosti temelje na žudnji za moći, a upravo je to korijen i izvor nejednakosti. U konačnici, žene su bile podređene ničim drugim doli zakonom jačeg (Schmitter, 2018). Poullainovo načelo utvrđuje da su muškarci i žene jednaki u sposobnosti rasuđivanja, neovisno o spolu, što sa sobom povlači niz važnih društvenih posljedica, kao što su transformacija obrazovanja djevojčica, promjena

u shvaćanju svijeta žena u društvu i, što je posebno važno, novo razumijevanje ženske slobode. Prema Poullainovoj logici, ženama se ne može uskratiti nikakva sloboda, ni u teoriji ni u praksi, jer, da bi imale priliku za uspjeh trebaju imati iste mogućnosti kao muškarci te trebaju biti obrazovane kako bi stekle kako unutarnju slobodu uma tako i vanjsku slobodu kretanja te izbora zvanja.

4. *De l'éducation des dames*

U djelu *De l'éducation des dames* (*O obrazovanju žena*, 1674), Poullain poziva na epistemološku slobodu u kontekstu društvenih ograničenja, koja bi trebala dovesti do poništavanja vlastitih predrasuda kultiviranjem uma. a posljedično kultiviranje uma trebalo bi u većoj mjeri dovesti do razgradnje običaja, baš kao što bi težnja za samousavršavanjem trebala dovesti do poboljšanja društva. Ta intenzivna svijest o odbacivanju zastarjele tradicije i prihvaćanju nove misije pokreće njegove feminističke argumente.

Kroz razgovore četiriju likova – elokventne Eulalie i mudre Sofije te dvojice muškaraca: Timandrea, *honnête homme*, poštena čovjeka kojemu je ipak potrebna pomoć u oslobađanju od vlastitih predrasuda, i Stasimaquea, koji je predstavljen kao autor *Obrazovanja žena* i Poullainov *porte-parole* (Wilkin, 2019), iznosi se rasprava o obrazovanju žena. Tijekom cijelog dijaloga, Eulalie i Timandre bivaju uvjereni kristalno jasnim objašnjenjima Stasimaquea i Sofije, koji naglašavaju da je nova filozofija ne samo jasna i jednostavna za razumijevanje i ima demokratske implikacije te jednostavnost ponajprije na razini jezika (Whitford, 1991).

Poullain opisuje kako je učitelj Stasimaque postao sljedbenik filozofije Renéa Descartesa te inzistira na odvojenosti uma i tijela kao jednoj od ključnih točaka (Clark, 2013). Stasimaque objašnjava da nijedan drugi autor nije s većom uvjerljivošću raspravljao o predrasudama niti im se snažnije suprotstavio, te ističe egalitarni aspekt Descartesove metode, temeljen na pretpostavci da gotovo svi ljudi posjeduju dovoljno razuma da mogu tragati za istinom. Poullainov je tekst u tom smislu vrlo blizak djelu *Discours de la méthode* Renéa Descartesa, u kojem autor tvrdi da je moć prosuđivanja i razlikovanja istinitoga od lažnoga –

ono što nazivamo zdravim razumom – prirodno jednaka kod svih ljudi (Broad, 2017; Wilkens, 2008).

Stasimaque iznosi svoja stajališta o zlouporabi obrazovanja od strane autoriteta u pripremnom školovanju Eulalije iz *znanosti o nama samima* te zagovara studij koji neprimjetno vodi od spoznaje sebe prema razumijevanju društva. U tom kontekstu moli za oprost jer je nesvjesno podlegao dobro uvriježenim predrasudama. Eulaliji je obrazovanje uskraćeno zbog predrasuda koje se šire glasinama i legitimiraju autoritetima. Učitelj pritom razlikuje unutarnju slobodu od vanjske privrženosti društvenim običajima. Unutarnja istina odnosi se na osjećaje i misli koje možemo sačuvati u sebi bez potrebe da ih ikomu pokazujemo, dok se vanjska istina tiče našeg djelovanja u javnoj sferi (Clarke, 2013).

Preporučujući razboritost, Stasimaque savjetuje Eulaliju da koristi svoju slobodu uma, usprkos tome što je tijelo podvrgnuto društvenim pravilima i običajima. Istodobno, inzistira na jedinstvu uma i tijela kao jednoj od ključnih točaka *znanosti o nama samima*, te zagovara obrazovanje koje vodi od samospoznaje prema društvenom djelovanju. Stasimaque nije Eulalijin gospodar, već vodič koji je usmjerava da pogleda u sebe, u prirodu vlastite duše, tijela, strasti i predrasuda, kako bi sama došla do spoznaje o vlastitim sposobnostima. Njezina samospoznaja predstavlja aktivnu težnju za znanjem koja nema kraja; stoga je Eulalija prikazana kao ljubiteljica znanja, a ne puki akumulator informacija.

Razgovor između učitelja i Eulalije pokazuje da je osnažena novim modelom obrazovanja, koji je kartezijanski ponajprije zato što se suprotstavlja predrasudama, preporučujući stav samopouzdanja u kojem je kriterij znanja jasna percepcija, a mjera stručnosti sposobnost da se stvari objasne na način koji omogućuje takvu percepciju. Ključno je, kao što i sama Eulalija primjećuje, vjerovati vlastitom razumu: »Iz onoga što kažeš zaključujem, [...] moram biti uvjerena da imam dovoljno razuma i inteligencije da bih mogla ići do samog kraja« (Poullain, u: Clarke, 2013, 204).

Opisivanjem i objašnjavanjem tog novog modela, Eulalija dolazi do osnaženja koje joj omogućuje da vjeruje vlastitom razumu te da osmisli i posveti se razvoju temeljne znanosti, *znanosti o nama samima* (Clark, 2013). Stasimaque tvrdi da nam je, kako bismo znali da nismo prevareni, potrebna potvrda druge osobe, one koja je također uključena

u potragu za istinom. Sophia dodaje: »Čini mi se da bi nam bilo manje dobro vjerovati [velikom broju ljudi] nego vjerovati jednom jedinom čovjeku koji je koncentriran i predan i koji razumije što znači misliti« (Poullain, 1990, 183, u: Reuter, 2022, 312). Napad na proautoritarne predrasude ključan je za Stasimaqueov dvostruki projekt: s jedne strane osuđuje tadašnje obrazovne prakse kao inkubatore predrasuda, a s druge strane predlaže obrazovne reforme utemeljene na kartezijanskoj metodi i egalitarnoj epistemologiji.

Drugi muški lik, Timander, pretpostavlja da moraju postojati napetosti između kritičkih i meliorativnih projekata, dovoljne da se analizira mudrost obrazovanja žena, budući da bi stjecanje uma i manira učenjakinje značilo gubitak mnogih vrлина koje je *Jednakost* pripisivala ženama neiskvarenima obrazovanjem (Broad, 2017). Značajno je da taj izazov dolazi upravo od Timandera, lika satkanog od predrasuda. Iako je opisan kao savršeni džentlmen, obdaren zdravim razumom i (relativno) dobrom voljom, neprestano se vraća mizoginim ili barem neegalitarnim generalizacijama, čak i kada priznaje proturječne dokaze koji su mu prethodno izneseni (Schmitter, 2018; Broad, 2017; Clarke, 2013).

Poullain obrazovanjem želi ohrabriti sve žene da se oslobode stajanja ovisnosti. U posljednjim poglavljima knjige opisuje kako su Sofija, Stasimaque, Eulalija i Timander odlučili osnovati malo društvo:

»Tada su njih četvero ustali i izašli van. Nakon što su izrazili međusobno poštovanje (*beaucoup d'estime de part et d'autre*), odlučili su osnovati malo društvo, sastajati se što je moguće češće i slijediti smjernice koje su sami postavili, kako bi zajedno slavili slobodu uma koja je jedna od životnih radosti i koja razlikuje one koji je cijene od vulgarnog, samozaokupljenog mnoštva.« (Poullain, u: Reuter, 2022, 312)

Poullainovo malo društvo četiriju prijatelja društvo je koje je duboko zabrinuto za dobrobit drugih; oni ne traže istinu samo za sebe, već žele svoje spoznaje podijeliti s drugima. Posebno važna karakteristika toga društva jest to što uključuje oba spola. Ta značajka sugerira potrebu za rekonfiguriranjem javne sfere kroz obrazovanje koje odbacuje parametre određene patrijarhalnim društvom. Drugim riječima, za Poullaina je dijalog između racionalnih umova, muške i ženske subjektivnosti, obećavao novi poredak. Razgovor između jednog učenog muškarca i jedne učene žene, uz po jednog zainteresiranog muškog i ženskog učenika, u Sofijinu domu može se tumačiti kao Poullainov pri-

mjer idealnog oblika obrazovanja (Reuter, 2022; Reuter, 2025a). Stasi-maque, Eulalie, Timandre i Sophie praktiraju jednakost u privatnom prostoru koji su izdvojili iz političkog poretka kojim dominiraju odnosi moći i podložnosti. Međutim, nameće se važno pitanje: može li takvo diskretno obrazovanje iznjedrati društvo jednakosti.

Poullain se u svojim radovima obraća običnom, možda neobrazovanom čovjeku, kako bi saznao opće mišljenje o ženama. Takvo upućivanje na običnog čovjeka također ukazuje na Poullainov prikriveni optimizam u sposobnost svake individue da stekne vrlinu korištenjem svoje prirodne moći razuma. No, održavanje nade u snagu ljudskog razuma predstavlja golem izazov. Rezultati njegovih razgovora s pojedinih muškarcima daju turobnu sliku općeg pogleda na žene, iako ti muškarcari ipak pokazuju sposobnost oslobađanja od predrasuda. Muškarcari, u cjelini, vjeruju da su žene stvorene za njih te da nisu potrebne ni za što drugo osim za brigu o djeci i kućanske poslove (Farrell, 1988).

De l'éducation des dames donosi Poullainovo proširenje rasprave o metodološkoj sumnji, oslanjajući se na Descartesovu metodu kako bi obrazložio vlastiti intelektualni zaokret. Kroz lik Stasimaquea iznosi da je, izvan uskog akademskog puta koji je započeo s devet godina, sve ono što je dotad znao bilo beskorisno za svijet, budući da kultivirani ljudi (*les honnêtes gens*) ne mogu podnijeti drukčiji način rasuđivanja (La Vopa, 2010). Sa svojim prijateljem otišao je na predavanje na kojem je kartezijanac govorio o ljudskom tijelu, istodobno odbacujući skolastičku znanost kao odbojnu. Nakon toga je šest mjeseci praktirao Descartesovu metodu i tijekom tog razdoblja naučio je, kako je isticao, više nego u prethodnih šest godina. Jedno od najznačajnijih pogrešnih otkrića bilo je njegovo dotadašnje uvjerenje da su žene čudovišta i bitno inferiorne u odnosu na muškarce (Schmitter, 2020; van Deinsen, 2022).

5. *De l'excellence des hommes*

Poullain nastavlja analizu položaja žena i u djelu *De l'excellence des hommes* proširuje svoje argumente na sve one koji su podcijenjeni u društvu, postavljajući pritom šire političko pitanje:

»Želio bih znati zašto su obrtnici, seljaci i trgovci, koji nose najveće terete države, manje cijenjeni od plemića koji ne rade ništa.« (Poullain, u: Nyland, 2003, 32)

U ovoj knjizi ironičnog naslova Poullain se nastavlja baviti temeljnim uzrocima društvene nejednakosti.

Kada je riječ o ženama, jedan od *društvenih ugovora* koji im uskraćuje prava jest brak, odnosno zakoni koji uređuju bračne odnose. U bračnu je muškarcima dodijeljeno pravo vlasti nad ženama, no taj je odnos nepravedan jer nitko nema pravo vladati nad drugima. Brak bi trebao predstavljati uzajamnu neovisnost muškarca i žene. Revidirajući biblijsku priču o podrijetlu koja legitimizira spolni ugovor kao čin božanske pravde, Poullain odbacuje tvrdnju da je Eva, kao posljedica istočnog grijeha, izgubila svoju slobodu i pala pod Adamovu moć. Smatra da su muževima u njihovoj vlasti nad ženama potporu pružile nacionalne države, čiji su zakoni žene držali u strahu i pokornosti (Reuter, 2025).

Za Poullaina, jedino Bog ima legitimnu vlast i moć nad drugim ljudima, dok je svaka druga moć i nejednakost u suprotnosti s prirodom, koja muškarcima i ženama podjednako daje moć nad istinom. Svi drugi oblici moći, prema njemu, utemeljeni su na perverziji. Praveći razliku između političkog društva i društva braka (Reuter, 2022), Poullain naglašava da brak ne smije biti utemeljen na strahu, već na ljubavi muškarca i žene koji nastoje ispuniti želje koje uklanjaju strah i vode prema najuzvišenijem obliku prijateljstva. Odluka da žive zajedno mora biti čisto dobrovoljna i donesena u dobi kada oboje mogu imati jednaku razinu razuma i iskustva (Reuter, 2025a; Reuter i Parsio, 2023).

Propitujući društvenu hijerarhiju, to se pitanje može shvatiti kao anticipacija ideja koje će postati aktualne u Francuskoj stoljeće kasnije, što dodatno potvrđuje radikalnost Poullainovih stavova. Iako se primarno fokusira na žene, njegov rad nikada nije bio udaljen od promišljanja o širim političkim i društvenim strukturama. Kako bi objasnio povijest antifeminističkih predrasuda, Poullain iznosi teoriju prema kojoj se stavovi o slobodi i potčinjenosti mijenjaju sukladno promjenama političkih i ekonomskih temelja društva. Ovisnost i nejednakost imaju više smisla u jednom kontekstu nego u drugome. Ljudi su, uočivši da su tjelesno snažniji te da imaju određenu fizičku prednost u odnosu na žene, zaključili kako su nadmoćni i u svim drugim aspektima (Seidel, 1974; Nyland, 2003; Clarke, 2013).

Razvoj većih društava doveo je do promjena u društvenoj hijerarhiji i u stavovima prema društvenim ulogama. U takvim društvima vlastništvo nad imovinom učvršćuje obrazac ovisnosti žena te predstavlja

prijetnju njihovim slobodama. Ta nasilna podčinjenost postaje institucionalizirana, jer su žene prisiljene prihvatiti podređenu ulogu i isključenost iz svih struktura moći. Poullain ne zagovara potpuno ukidanje postojećeg društvenog poretka, no tvrdi da bi žene trebale imati veći utjecaj i više prava u društvu, obrazovanju i upravljanju. Društvo koje teži istini, u jednakosti i prijateljstvu uključuje oba spola. Poullainova djela izražavaju optimizam glede mogućnosti postizanja ravnopravnosti spolova, odnosno prihvaćanja feminističkog modela društvene rekonstrukcije. Potreba za odbacivanjem patrijarhalnih obrazaca ostaje aktualna od njegova vremena do danas, budući da društvena stvarnost i dalje zadržava temeljnu shemu prevlasti muškaraca.

6. Zaključak

Poullainova teorija o emancipaciji žena putem razuma i obrazovanja ističe etičku snagu Descartesove misli. Usredotočujući se na uobičajeno lažno uvjerenje, odnosno predrasudu, da su žene inferiorne u odnosu na muškarce, Poullain ukazuje na uvjerenja oblikovana društvenim strukturama svakodnevnog života. Za njegove emancipacijske, odnosno feminističke ideje, važna je upravo ta početna karakterizacija razlika između muškaraca i žena u okviru društvenih uloga i institucija (Reiner, 2025). Svojim je radovima Poullain nastojao dekonstruirati patrijarhalne predrasude i postaviti temelje moderne feminističke misli. Njegova želja za ravnopravnošću muškaraca i žena nije proizašla iz galantnosti, već iz težnje za stvarnim promjenama (Stuurman, 2004).

Poullainov rad ukazuje na ključnu povezanost između epistemološke kritike i društvene promjene jer ako su svi ljudi sposobni za racionalno mišljenje, tada ne postoji opravdanje za institucionaliziranu podčinjenost žena (Stuurman, 1997). Svojim djelima ne samo da osporava tradicionalne autoritete nego i predlaže konkretne društvene reforme, osobito u području obrazovanja, kako bi se osigurala jednake mogućnosti žena i muškaraca za intelektualni i profesionalni razvoj.

Ipak, iako se Poullain u svim svojim radovima jasno zalaže za postojanje intelektualne jednakosti žena i muškaraca, ta sličnost ostaje na razini deskriptivne tvrdnje te pruža slab temelj za normativni koncept jednakosti (Clarke, 2013; Reuter, 2022, 2025a). No, ona ipak postavlja osnove za zahtjev za jednakim pravom na izražavanje vlastitog mi-

šljenja. Usto, u pojam jednakosti Poullain uključuje i šire propitivanje odnosa moći unutar društava – pitanje koje i danas ostaje otvoreno i zahtijeva odgovore.

Iako su djela François Poullaina de la Barrea dugo bila zanemarena ili pogrešno interpretirana, ona predstavljaju ključni doprinos feminističkoj teoriji, osobito u kontekstu prosvjetiteljstva i kasnijeg liberalnog feminizma. Njegov je utjecaj prepoznatljiv, primjerice, u radu britanske feministice Mary Wollstonecraft, kao i u radu brazilske feministice Nísie Floreste Brasileira Augustae (1810.–1885.), koja je pisala pod pseudonimom Dionísia Gonçalves Pinto (Hammond Matthews, 2010). Afirmaciji i suvremenoj revalorizaciji njegovih ideja pridonijela je Simone de Beauvoir u knjizi *Drugi spol*, gdje je kao epigraf navela: »U sve što su muškarci napisali o ženama treba posumnjati jer su oni istodobno i sudac i stranka.« U daljnjoj analizi *Drugoga spola*, autorica prihvaća Poullainov prijedlog o potkopavanju autoriteta te se, kada raspravlja o činjenicama i predrasudama o ženama, također se referira na Poullaina (Beauvoir, 2016). Beauvoir prihvaća Poullainovo gledište prema kojem potlačenost žena nije prirodno stanje, već stanje nastalo nametanjem sile i moći muškaraca.

Poullainovo inzistiranje na obrazovanju žena, potrebi za epistemološkim oslobađanjem od predrasuda i afirmaciji društvene jednakosti ostaje relevantno i u suvremenim raspravama o rodnoj ravnopravnosti. Njegova se misao može smatrati jednim od prvih filozofskih iskaza koji rodnu jednakost ne temelje na sentimentalnim ili moralno problematičnim argumentima, već na metodološki utemeljenoj racionalnoj analizi društvenih struktura.

Unatoč povijesnoj marginalizaciji, Poullainova filozofska vizija jednakosti ostaje izazov za suvremena promišljanja o društvenoj pravdi, obrazovanju i rodnoj politici. Njegov rad ne samo da anticipira feminističke teorije 18. i 19. stoljeća nego i danas potiče kritičko preispitivanje društvenih normi koje oblikuju rodne hijerarhije. Snaga obrazovanja kao sredstva oslobođenja i osnaživanja koju joj je dao ovaj mislilac *baca rukavicu* obrazovnim političarima u recentnim vremenima.

Literatura

- Amorós, Celia; Uriarte, Ana; i McAlister, Linda López (1994), »Cartesianism and Feminism: What Reason Has Forgotten; Reasons For Forgetting«, *Hypatia A Journal of Feminist Philosophy*, 9(1), str.147–163. <http://www.jstor.org/stable/3810441>
- Boršić, Luka (2022), »Zašto je tako malo žena u filozofiji?«. *Filozofska istraživanja*, 42(3), str. 503–520. <https://doi.org/10.21464/fi42306>
- Broad, Jacqueline Sonia (2017), »Early Modern Feminism and Cartesian Philosophy«, u: Garry, Ann; Khader, Serene J. i Stone, Alison (ur.), *The Routledge companion to feminist philosophy*, New York: Routledge, str. 71–81.
- Clarke, Desmond M. (2013), *The Equality of the Sexes: Three Feminist Texts of the Seventeenth Century*, Oxford University Press.
- Beauvoir, Simone de (2016), *Drugi spol*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Džinić, Marija (2021), »Mary Astell: Feministkinja ante litteram«, u: Ćuk, Barbara (ur.), *Tko su te filozofkinje?*, Zagreb: Naklada Breza, str. 119–142.
- Garber, Daniel i Ariew, Roger (2002), *Descartes in Seventeenth-Century England*. Burns & Oates.
- Green, Karen i Hagengruber, Ruth (2015), »Introduction«, *The Monist* 98, 1, str. 1–6. <http://www.jstor.org/stable/44012708>
- Hammond Matthews, Charlotte (2010), »Between “Founding Text” and “Literary Prank”: Reasoning the Roots of Nísia Floresta’s *Direitos das Mulheres e Injustiça dos Homens*«, *Ellipsis*, 8, 9–36. <https://doi.org/10.21471/jls.v8i0.99>
- Harth, Erica (1991), »Cartesian Women«, *Yale French Studies*, 80, str. 146–164. <https://doi.org/10.2307/2930265>
- Insdorf, Cecile (1977), »Montaigne and Feminism«. In *Montaigne and Feminism*, University of North Carolina Press, University of North Carolina at Chapel Hill for its Department of Romance Studies. https://www.jstor.org/stable/10.5149/9781469642932_insdorf
- Knežić, Ivana; Dadić, Borislav i Palić, Domenika (2023), »Antropološki dualizam Renée Descartes«, *Acta Iadertina*, 20(1), str. 51–73. <https://doi.org/10.15291/ai.4211>
- La Vopa, Anthony J. (2010), »Sexless Minds at Work and at Play: Poullain de la Barre and the Origins of Early Modern Feminism«, *Representations*, 109(1), str. 57–94. <https://doi.org/10.1525/rep.2010.109.1.57>
- Nyland, Chris (2003), »Poullain de la Barre and the Rationalist Analysis of the Status of Women«, u: Dimand, Robert i Nyland, Chris (ur.), *The Status of Women in Classical Economic Thought*, Edward Elgar Publishing, Chapter 2, str. 21–39.
- Okoye, Amarachukwu Chinelo i Umeh, George Franklin (2022), »Prioritizing Female Education: The view of François Poullain de la Barre«, *Nnamdi Azikiwe Journal of Philosophy*, 13(2), str. 259–270. <https://www.acjoi.org/index.php/najp/article/view/3512/3439>

- Reuter, Martina (2022), »Subjugation, Freedom, and Recognition in Poulain de la Barre and Simone de Beauvoir«, *British Journal for the History of Philosophy*, 32(2), str. 301–318. <https://doi.org/10.1080/09608788.2022.2074364>
- Reuter, Martina (2025a), »Un-teaching Foolishness: Marie de Gournay and François Poulain de la Barre on Prejudice, Judgement, and the Equality of the Sexes«, u: Kaukua, Jari; Lähtenmäki, Vili i Toivanen, Juhana (ur.), *Mind and Obligation in the Long Middle Ages: Studies in the History of Philosophy in Honour of Mikko Yrjönsuuri*. Brill, Investigating Medieval Philosophy, str. 262–284. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202502051782>
- Reuter, Martina (2025b), »François Poulain de la Barre«, u: Zalta, Edward, N. i Nodelman, Uri (ur.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Spring 2025 Edition). Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2025/entries/francois-barre/>
- Reuter, Martina i Parsio, Tuomas (2023), »Poulain de la Barre, François«, u: King, Margaret (ur.), *Oxford bibliographies in Renaissance and Reformation*, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/OBO/9780195399301-0508>
- Schmitter, Amy M. (2018), »Cartesian Prejudice: Gender, Education, and Authority in Poulain de la Barre«, *Philosophy Compass*, 13(12), e12553. <https://doi.org/10.1111/phc3.12553>
- Schmitter, Amy M. (2020), »Cartesian Social Epistemology? Contemporary Social Epistemology and Early Modern Philosophy«, *Roczniki Filozoficzne / Annales de Philosophie / Annals of Philosophy*, 68(2), str. 155–178. <https://www.jstor.org/stable/26921426>
- Seidel, Michael A. (1974), »Poulain de la Barre's The Woman as Good as the Man«, *Journal of the History of Ideas*, 35(3), str. 499–508. <https://doi.org/10.2307/2708797>
- Shapiro, Lisa C. (2021), »Poulain de la Barre's Socializing of the Cartesian Mind«, *Seiscentos*, 1(1), 1–18.
- Stuurman, Siep (1997), »Social Cartesianism: François Poulain de la Barre and the Origins of the Enlightenment«, *Journal of the History of Ideas*, 58(4), str. 617–640. <https://doi.org/10.1353/jhi.1997.0041>
- Stuurman, Siep (2000), »From Feminism to Biblical Criticism: The Theological Trajectory of François Poulain de la Barre«, *Eighteenth-Century Studies*, 33(3), str. 367–382. <http://www.jstor.org/stable/30053948>
- Stuurman, Siep (2004), »The Voice of Thersites: Reflections on the Origins of the Idea of Equality«, *Journal of the History of Ideas*, 65(2), str. 171–189. <https://doi.org/10.1353/jhi.2004.0033>
- Stuurman, Siep (2005), »The Deconstruction of Gender: Seventeenth-Century Feminism and Modern Equality«, u: Knott, Sarah i Taylor, Barbara (ur.), *Women, Gender and Enlightenment*, London: Palgrave Macmillan, str. 171–189. https://doi.org/10.1057/9780230554801_24
- van Deinsen, Lieke (2022), »Female Faces and Learned Likenesses: Author Portraits and the Construction of Female Authorship and Intellectual Authority«, Scholten, Koen; van Miert, Dirk i Enenkel, Karl A. E. (ur.), *Memory and*

- Identity in the Learned world: Community Formation in the Early Modern World of Learning and Science*, Leiden, Boston: Brill, str. 81–116. <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv2kqwzh0.8>
- Welch, Marcelle Maistre i Bosley, Vivien (2013), »Introduction: Poullain de la Barre's Cartesian feminism«, u: Bosley, Vivien (ur.), *Three Cartesian feminist treatises*, Chichago, IL: online edn, University of Chicago Press, Chicago Scholarship Online, str. 3–34. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226676555.003.0001>
- Whitford, Margaret (1991), »Review of *The Equality of the Sexes*, by François Poullain de la Barre«, *Journal of Applied Philosophy*, 8(2), str. 246–247. <http://www.jstor.org/stable/2435332>
- Wilkens, Astrid (2008), »Reason's Feminist Disciples: Cartesianism and Seventeenth-Century English Women« (Doctoral dissertation). Johann Wolfgang Goethe-Universität.
- Wilkin, Rebecca (2019), »Feminism and Natural Right in François Poullain de la Barre and Gabrielle Suchon«, *Journal of the History of Ideas*, 80(2), str. 227–248. <https://www.jstor.org/stable/26661331>

THROUGH EDUCATION TO EQUALITY BETWEEN MEN
AND WOMEN – THE DISCOURSE OF FRANÇOIS
POULLAIN DE LA BARRE

Sofija Vrcelj, Kornelija Mrnjauš

*This paper analyzes the feminist ideas of François Poullain de la Barre, one of the first male philosophers to systematically address the issue of equality of the sexes. Grounded in Cartesian philosophy, Poullain sought to challenge the dominant misogynistic prejudices of the 17th century by arguing for the intellectual and social equality of women and men. In his works *De l'égalité des deux sexes*, *De l'éducation des dames*, and *De l'excellence des hommes*. *Contre l'égalité des sexes*, he critically examined the biases that positioned women as inferior. Although historically underrecognized within feminist discourse, his work anticipates Enlightenment and liberal feminist theories by emphasizing that women's inequality arises from social constructions rather than natural limitations. Through dialogical form and epistemological radicalism, Poullain advocated for the reform of education and social institutions to enable women to achieve genuine freedom of thought and action.*

Keywords: François Poullain de la Barre; feminism; equality of the sexes; Cartesianism; women's education